

УДК 378.146

Г.О. Лисак, Хмельницький, Україна / H. Lysak, Khmelnytskyu, Ukraine
e-mail: lysak_halya@ukr.net**МІСЦЕ КОНТРОЛЮ Й ОЦІНЮВАННЯ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА**

Анотація. У статті висвітлено проблему контролю та оцінювання знань студентів у структурі професійної діяльності викладача. Встановлено, що серед функцій, які виконує викладач чільне місце посідає функція пов'язана із контролем та оцінюванням результатів навчальної діяльності студентів. Так як контрольно-оцінювальна діяльність педагога пов'язана із необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні сторони і недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи у педагогічний процес.

Розглянуто та теоретично обґрунтовано основні поняття. Досліджено поняття «контроль» як виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Проаналізовано основні функції контролю, до яких відносять: контролююча, діагностично-коригуюча, стимулюючо-мотиваційна, навчальна та виховна. Розглянуто основні принципи контролю й оцінювання знань та умінь студентів: прозорість, об'єктивність, індивідуальність та уніфікованість.

Досліджено фактори, що призводять до суб'єктивності результатів контрольно-оцінювальної діяльності викладача, а саме: вплив особистих якостей, педагогічний стиль керівництва навчальним процесом, рівень стереотипізації. Встановлено якісні характеристики, яким повинен відповідати об'єктивний контроль: цілеспрямованість на конкретний, визначений об'єкт; відповідність дійсного рівня знань запланованому програмою; дієвість; надійність; економічність.

Ключові слова: професійна діяльність, контроль, оцінювання, об'єктивність.

Place of control and assessment in the structure of lecturers' professional activity

Annotation. The article is dedicated to the problem of control and assessment of students' knowledge in the structure of lecturers' professional activity. It has been revealed that among the lecture's function, the function of control and assessment of students' knowledge is the most important one. As the lecture's control and assessment activity is strongly connected with the necessity of analyzing the results of educational process, revealing the positive and negative aspects in it, comparing the achieved results with the aims and tasks, assessing these results and making necessary corrections in the pedagogical process.

The main concepts have been considered. The concept of «control» has been determined as revealing, evaluation and assessment of students' knowledge. The main functions of control have been analysed. The main functions of control are: supervisory, diagnostically-correcting, motivating, educational and pedagogical. The main approaches to the control and assessment process of the students' knowledge have been analyzed. They are clarity, objectivity, individuality and unification.

The factors that influence the subjectivity of control and assessment activity have been investigated. They are: the influence of the personal characteristics, pedagogical style and the level of stereotype. Quality characteristics of objective control and assessment activity have been determined. Purposefulness at the specific object; correspondence of real students' knowledge level with the one planned by the program; efficiency; reliability and economy belong to these characteristics.

Key words: professional activity, control, assessment, objectivity.

Постановка проблеми. Століттями педагоги дискутували про доцільність контролю та оцінювання, їх технологію. Сьогодні практично ніхто не заперечує необхідність контролю та оцінювання у зв'язку із введенням кредитно-трансферної системи навчання.

На основі аналізу наукової літератури із досліджуваної проблеми ми прийшли до висновку, що контроль та оцінювання є важливою ланкою у педагогічному процесі й являється невід'ємним компонентом педагогічної діяльності, оскільки процес навчання та виховання потребує оцінювання. Контроль стимулює діяльність студентів і викладачів навчального закладу, сприяє об'єктивній оцінці та самооцінці їхньої роботи; виявленню невикористаних можливостей, нових починань, інновацій, цікавого

досвіду; виявленню істотних недоліків, з'ясуванню їх природи, наданню потрібної допомоги щодо їх подолання; підвищенню якості навчання майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій.

Дослідженням змісту, сутності та функцій педагогічної діяльності викладача займалися такі науковці як: І. Зімнян, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, А. Реан, В. Сластьонін, Л. Спірін, О. Щербаков. В останні роки з'явилися праці, у яких висвітлюються: питання змісту процесу контролю й оцінювання (С. Архангельський, І. Булах, Б. Лихачов, І. Підласий, В. Ягупов); психолого-педагогічні аспекти проблеми (Л. Джулай, К. Делікатний, Л. Романишина). Однак на сьогоднішній день, враховуючи інноваційні перетворення в освітньому просторі, питання

контрольно-оцінювальної діяльності викладачів вимагає більш ширшого теоретичного дослідження та практичного вирішення.

Тому, **мета** статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності процесу контролю й оцінювання в структурі професійної діяльності викладача ВНЗ. **Завдання:** на основі аналізу педагогічної літератури з проблеми оцінювання досягнень студентів, визначити зміст, основні функції і складові процесу оцінювання у структурі професійної діяльності викладача.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність повинна розглядатися як процес послідовного вирішення різноманітних навчально-виховних і фахових завдань і складатися із системи дій, спрямованих на реалізацію поставлених завдань, і пов'язаних з різними формами педагогічного процесу [3]. І. Зімня та А. Маркова [4; 7] розглядають педагогічну діяльність як виховну і повчальну дії викладача на студента, що направлені на його особистий, інтелектуальний і діяльний розвиток, одночасно виступаючи як основа його саморозвитку і самовдосконалення. Така діяльність здійснюється в умовах, які постійно змінюються, і конкретних ситуаціях з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодих людей.

Педагогічна діяльність у ВНЗ характеризується багатоплановістю, тому що педагог виконує функції викладача й вихователя одночасно. Зазначимо, що одна з особливостей педагогічної діяльності полягає у тому, що вона спрямована на організацію студента як суб'єкта навчально-виховного процесу, оскільки ефективний педагогічний вплив на особистість можливий тільки за умови, що вона сама буде активним учасником навчально-виховного процесу. Крім цього, педагогічна діяльність передбачає поєднання у педагогові функцій виконавця й інструмента, координацію впливів усіх суб'єктів навчання та виховання. Також, до особливостей педагогічної діяльності слід віднести і те, що її результати помітні не відразу.

Однією з важливих характеристик діяльності педагога є його функції, які він виконує у процесі професійної діяльності. Вивчення та аналіз наукових робіт багатьох учених, таких як Н. Кузьміна, В. Сластьонін, О. Щербаків та інші [6; 9; 10] переконливо доводять, що в навчально-виховному процесі виявляють себе такі взаємопов'язані функції (види діяльності) педагога як: *діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимуляційна; аналітико-оцінна; дослідницько-творча.*

Таким чином, переважна більшість науковців вважає, що серед функцій, які виконує викладач чільне місце посідає функція пов'язана із контролем та оцінюванням результатів навчальної діяльності студентів. Так як контрольно-оцінна діяльність

педагога пов'язана із необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні сторони і недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи у педагогічний процес, вести пошуки шляхів його вдосконалення, ширше використовувати передовий педагогічний досвід.

Зазначимо, що питання контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів знайшло своє відображення у дослідженнях багатьох психологів та педагогів [1; 2; 5; 8], оскільки контроль й оцінювання завжди були важливою складовою навчального процесу. Під поняттям «контроль» розуміють виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається [1]. Саме контроль розглядають як засіб управління навчальним процесом, при якому відбувається поетапне оцінювання та корекція якості підготовки спеціаліста [6]. Крім того, контроль виступає як фактор мотивації, що забезпечує зворотній зв'язок зі студентами, допомагає виявити слабкі та сильні сторони в знаннях, визначити, наскільки ефективним було навчання.

Проте, процес контролю можна вважати незавершеним без процедури оцінювання. Оцінювання — це один із завершальних етапів вимірювання рівня знань. Одне з перших визначень поняття «оцінювання» належить Ралфу Тайлеру (1949), який розглядав оцінювання як процес виявлення того, наскільки вирішено освітні завдання. П. Дунхе визначає оцінювання як процес збору інформації і використання її з метою формування оцінного судження, яке у свою чергу використовують в процесі ухвалення педагогічних рішень [2].

Науковці по-різному розглядають дане поняття. Зокрема, А. Алексюк розуміє процес оцінювання як «активний систематичний і водночас разовий процес» [1, с. 215]. Існує також підхід до трактування цього поняття як систематичного процесу, який полягає у визначенні ступеня відповідності наявних знань, умінь, навиків попередньо запланованим [5]. З аналізу вище названих педагогічних джерел можемо зробити висновок, що оцінювання — це процес систематичного збирання та інтерпретація свідчень, що веде до встановлювання цінності одержаних результатів. Кінцевим продуктом процесу оцінювання, його результатом є відповідні оцінки [4].

Варто зауважити, що у педагогічній науці не вироблено єдиного підходу щодо класифікації функцій контролю. Аналіз джерел [3; 6; 7; 8] дозволив виділити наступні функції контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів:

– *контролююча* (передбачає визначення рівня досягнень окремого студента, групи, що дає змогу викладачеві своєчасно планувати і коригувати

свою роботу й методику викладання навчального матеріалу);

– *діагностично-коригуюча* (допомагає виявити рівень знань та умінь та з'ясувати причини труднощів, які виникають у студента під час навчання);

– *стимулюючо-мотиваційна* (визначає таку організацію оцінювання навчальних досягнень студентів, коли його проведення стимулює бажання покращити свої результати, розвиває відповідальність та формує мотиви навчання);

– *навчальна* (проведення контролю сприяє повторенню, уточненню і систематизації навчального матеріалу, вдосконаленню підготовки студента);

– *виховна* (передбачає формування вміння відповідально і зосереджено працювати, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю).

Основними принципами контролю й оцінювання знань та умінь студентів є *прозорість, об'єктивність, індивідуальність та певна уніфікованість*. Головне завдання при цьому – досягти найбільш ефективного та об'єктивного оцінювання, яке повинне одночасно виконувати контролюючу й мотиваційну функції. Здійснюючи контрольню-оцінювальну діяльність викладач повинен враховувати ряд факторів, що впливають на суб'єктивізм результатів контролю й оцінювання.

До таких факторів вчені відносять: вплив особистих якостей, психологічних факторів, установок викладача на об'єктивність контролю й оцінювання. А. Доманов [3] встановив пряму залежність між високою об'єктивністю оцінок та особистісними характеристиками викладача, такими як: високий рівень самодостатності, незалежності, самостійності при прийнятті рішень, відсутність підвищеної тривожності й напруженості, проникливість, ошадливість.

Серед великої кількості факторів, що призводять до суб'єктивності результатів контролю й оцінювання, один із найважливіших – це педагогічний стиль керівництва навчальним процесом. Відзначимо, що за характером педагогічної діяльності викладачів, виокремлюють такі стилі діяльності й виховання, як: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Стосовно контрольню-оцінювальної діяльності викладачів з різними стилями керівництва, треба зазначити, що демократичні педагоги використовують різноманітні форми контролю, враховують реакцію студентів на запитання, часто застосовують засоби спонукання до дії, схильні залучати студентів до обговорювання оцінок, реалізують процедуру самооцінювання. Викладачі, що дотримуються ліберального стилю, мають низький рівень розподілу уваги між студентами, залучають до контролю невелику кількість студентів, погано організують поточний контроль, не оцінюють самостійну роботу студентів. Прихильники

авторитарного стилю керівництва рідко коментують та обговорюють оцінки зі студентами, не приділяють достатньої уваги організації самоконтролю та самооцінки студентів, схильні занижувати оцінки студентів, натомість викладачі з ліберальним стилем суттєво завищують оцінки.

Об'єктивність контролю й оцінювання викладачем професійної підготовленості студентів може залежати також від рівня стереотипізації. Як і будь-яка інша людина, педагог майже ніколи не усвідомлює вплив багатьох стереотипів на власні оцінювальні судження. На думку А. Реана [8, с. 26], у викладача під впливом власного досвіду складаються специфічні педагогічні стереотипи: «студент-відмінник», «студент-двієчник».

Аналіз наукової літератури [3; 8; 9] дав нам можливість встановити якісні характеристики, яким повинен відповідати об'єктивний контроль. До таких характеристик відносимо:

– чітка цілеспрямованість на конкретний, визначений об'єкт (ця вимога забезпечується спрямованістю всіх складових контролю, їх логічним зв'язком і взаємообумовленістю);

– відповідність дійсного рівня знань запланованому програмою (при виконанні зазначеної вимоги викладач повинен керуватися не власними враженнями, а фактичними, чіткими, конкретними показниками. Суворе дотримання цих критеріїв, зведення до мінімуму суб'єктивізм у думці про студента);

– дієвість за умов спрямованості на об'єкт контролю (за таких умов контроль є ефективним джерелом інформації, цінної для подальшої роботи викладача і студента);

– надійність (її можна виявити таким чином: 1) один і той же об'єкт контролю перевіряється за допомогою різних контрольних прийомів; 2) один і той же респондент перевіряється одним і тим же прийомом контролю через певні проміжки часу – в обох випадках результати, певною мірою, повинні корегуватися);

– економічність (під економічністю слід розуміти співвідношення часу, що витрачається на контроль, і обсягу об'єктів, що підлягали контролю, та кількості перевірених студентів. Чим менше часу витрачається на контроль, тим більше він себе виправдовує).

Висновки. Отже, серед функцій, які виконує викладач, чільне місце посідає функція контролю й оцінювання результатів професійної підготовленості студентів. Контрольню-оцінювальна діяльність є невід'ємним компонентом педагогічної діяльності, оскільки процес навчання та виховання потребує контролю, оцінювання, аналізу та корегування цих процесів. У статті висвітлено проблему контролю та оцінювання знань студентів у структурі професійної діяльності викладача. Розглянуто та теоретично обґрунтовано основні поняття. Проаналізовано

основні функції контролю. Досліджено фактори, що призводять до суб'єктивності результатів контрольної-оцінювальної діяльності викладача.

Література:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для студ., асп. та молодих викл. / Алексюк А. М. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Вайс К. Оцінювання: методи дослідження програм і політики / Керол Вайс. – К. : Основи, 2000. – 601 с.
3. Доманов А. Г. Индивидуальные особенности оценочной деятельности педагога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Доманов А. Г. – СПб., 1991. – 149 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие / Зимняя И. А. – М. : Логос, 2002. – 384 с.
5. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина, Н. В. Кухарев. – Гомель : Изд-во Гомел. гос. ун-та, 1996. – 57 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / Маркова А. К. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
8. Реан А. А. Психология педагогической деятельности / Реан А. А. – Ижевск : Удмурд. ун-т, 1994. – 93 с.
9. Сластенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под. ред. В. А. Сластенина. – [2-е изд.]. – М. : Академия, 2003. – 576 с.
10. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / Щербаков А. И. – Л. : Просвещение, 1967. – 266 с.